PRACE NAUKOWE UNIWERSYTETU EKONOMICZNEGO WE WROCŁAWIU
Nr 17 — 2008
Komunikacja marketingowa w Europie wielu kultur językowych

Ewa Donesch-Jeżo

Jagiellońskie Centrum Językowe,
Studium Językowe w Collegium Medicum w Krakowie

TEORETYCZNE I PRAKTYCZNE PODSTAWY NAUCZANIA JĘZYKA SPECJALISTYCZNEGO ESP

1. Wstęp

Celem niniejszej pracy jest przedstawienie teoretycznych i praktycznych podstaw metodologii nauczania języków obcych w celach specjalistycznych, z uwzględnieniem nauczania języka biznesu. Omówię specyficzne cele kursów języka obcego dla biznesu oraz wynikające z tego implikacje metodologiczne dla nauczycieli.

Nauczanie języka obcego pod kątem pracy zawodowej lub studiów w języku obcym wiąże się z podejściem zwanym ESP (*English for specific purposes*) lub LSP (*languages for specific purposes*). W podejściu ESP wyróżnia się dwa główne nurty: *English for occupational/professional purposes* (EOP/EPP), czyli kursy przygoto-

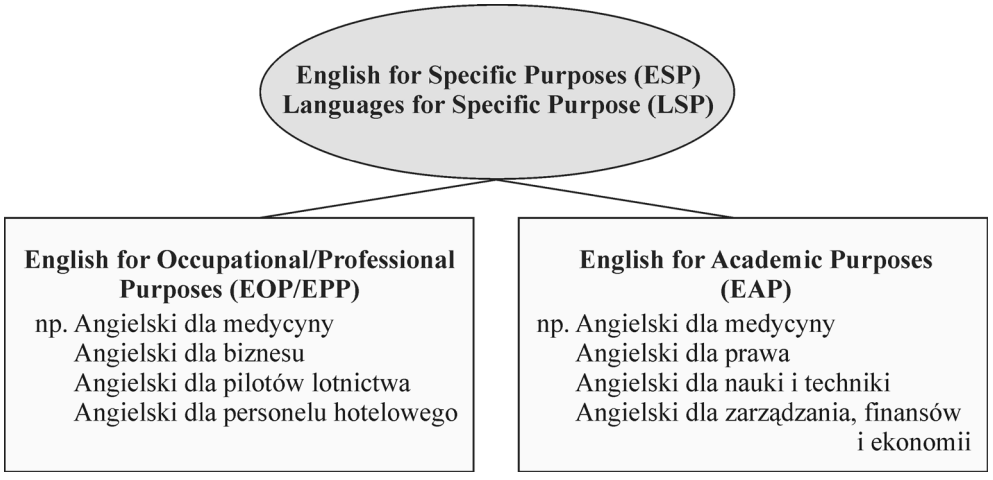

Rys. 1. Klasyfikacja kursów ESP

Źródło: [Jordan 1997, s. 3].

wujące do funkcjonowania w konkretnych sytuacjach zawodowych, oraz *English for academic purposes* (EAP), czyli kursy przygotowujące do studiowania lub kontynuacji studiów w uczelniach zagranicznych.

Ogólną klasyfikację kursów ESP w zależności od dyscyplin naukowych i obszarów zawodowych przedstawia rys. 1 [Jordan 1997, s. 3].

Systematycznie postępująca międzynarodowa współpraca w różnych dziedzinach, takich jak nauka, kultura, wymiana handlowa, turystyka itp., a także zwiększająca się liczba studentów podejmujących studia lub pracę za granicą ma znamienny wpływ na rosnącą popularność kursów języka specjalistycznego.

2. Ogólna charakterystyka ESP

Istnieje wiele definicji podejścia ESP. Wszystkie one sprowadzają się do stwierdzenia, iż charakterystycznymi cechami ESP są: analiza potrzeb uczących się (*learner needs analysis*), analiza sytuacji docelowej (*target situation analysis*), czyli konkretnej sytuacji, w której uczący się będą używali języka obcego, oraz analiza dyskursu (*discourse analysis*), czyli analiza języka używanego w tych sytuacjach. Powyższe procedury mają na celu przygotowanie słuchaczy do skutecznego komunikowania się w sytuacjach związanych z ich studiami i/lub pracą zawodową [Dudley-Evans, St. John 1998, s. 2-4; Hutchinson, Waters 1987, s. 6-8; Johns, Price-Machado 2001, s. 44]. Według Dudley-Evansa i St. Johna [1998, s. 4] kursy ESP powinny opierać się na metodologii dyscyplin naukowych i obszarów zawodowych, dla których są one prowadzone. ESP jest zatem podejściem opartym na założeniu, iż nauczanie języka obcego powinno być ściśle dopasowane do specyficznych lingwistycznych i komunikacyjnych potrzeb określonej, wąskiej grupy słuchaczy dorosłych, oraz socjokulturowych warunków, w których język obcy jest lub będzie przez nich używany. Hutchinson i Waters [1987, s. 72] do tej charakterystyki ESP dodają konieczność dopasowania kursu do potrzeb studentów dotyczących preferowanych przez nich metod i strategii uczenia się (*learning-based approach*).

W związku z powyższym przygotowanie kursu języka obcego w celach specjalistycznych powinno być poprzedzone analizą potrzeb danej grupy słuchaczy, które związane są z ich przyszłą lub obecną sytuacją zawodową oraz z planami na przyszłość. Analiza potrzeb studentów związana jest z określeniem cech konkretnej sytuacji docelowej, w której studenci będą używali języka obcego, oraz z analizą tekstów zarówno w formie zarówno werbalnej, jak i pisemnej, używanych w tych sytuacjach, czyli analizy dyskursu.

Przygotowanie kursu ESP powinno również uwzględnić analizę sytuacji językowej studentów na początku kursu (*present situation analysis*), która pozwala określić ich wiedzę lingwistyczną i umiejętności komunikacyjne w momencie rozpoczęcia kursu, oraz przeprowadzanie analizy potrzeb bieżących związanych z samym procesem uczenia się języka (*learning needs analysis*), która uwzględnia potrzeby studentów w trakcie trwania kursu i może mieć wpływ na modyfikację treści nauczania,

metod i technik pracy nad językiem [Dudley-Evans, St. John 1998, s. 133; Hutchinson, Waters 1987, s. 62].

Metody stosowane w analizie potrzeb proponowane przez Johnsa i Price-Machado [2001, s. 49] obejmują:

1. Ankiety przeznaczone dla studentów, wykładowców przedmiotów kierunkowych i przyszłych lub obecnych pracodawców. Powinny one być wypełniane przed rozpoczęciem kursu, w trakcie jego trwania i po jego zakończeniu.
2. Wywiady i rozmowy ze studentami, wykładowcami przedmiotów kierunkowych i pracodawcami. Szczególnie pożyteczne dla nauczycieli języka obcego dla celów akademickich (EAP) są konsultacje z wykładowcami akademickich przedmiotów kierunkowych dotyczące programu tych przedmiotów, treści nauczania i zadań, jakie student ma do wykonania, a także oczekiwań wykładowców od kursu języka obcego.
3. Obserwacje, tzw. *job-shadowing* (czyli obserwacja lingwistycznych, kulturowych i pragmatycznych aspektów pracy osób w ich miejscu zatrudnienia).
4. Ustne lub pisemne uwagi/refleksje studentów w trakcie i po zakończeniu kursu. Mogą one być wykorzystane do rewizji aktualnego programu i/lub planowania kursów w przyszłości.
5. Uczestnictwo nauczycieli języków obcych w wykładach, seminariach i innych zajęciach z przedmiotów kierunkowych.

Na podstawie powyższych analiz nauczyciel języka obcego musi dokonać decyzji dotyczących:

- czego uczyć, jakich treści uczyć, jakie elementy znajomości języka włączyć, a jakie pominąć;
- jaki program wybrać;
- jak uczyć, jakie wybrać metody pracy nad językiem;
- jakie wybrać materiały nauczania;
- w jakim stopniu powinny zostać opanowane poszczególne sprawności i umiejętności.

3. Rola nauczyciela ESP

W nauczaniu języka specjalistycznego rola nauczyciela jest szczególnie ważna, należy bowiem do niego pełnienie następujących funkcji:

- nauczanie (dydaktyka),
- planowanie kursu oraz wybór lub preparacja materiałów dydaktycznych,
- współpraca z wykładowcami kierunkowych przedmiotów,
- prowadzenie badań analitycznych (analiza potrzeb studentów, analiza sytuacji docelowej i analiza dyskursu),
- ewaluacja zarówno postępów uczących się, jak i samego kursu [Dudley-Evans, St. John 1998, s. 13].

Nauczyciele ESP muszą nie tylko nauczać języka specjalistycznego, planować kurs, wybierać lub preparować materiały nauczania (gotowe, dostępne na rynku księgarskim podręczniki często nie odpowiadają określonym potrzebom uczących się), lecz muszą również posiadać wiedzę z określonych dziedzin naukowych i zawodowych. Chociaż nauczyciel kursów *English for business purposes* (EBP) nie jest i nie musi być biznesmenem, musi rozumieć zależność między zasadami rządzącymi biznesem a językiem używanym w celu realizowania tych zasad. Nauczyciele EBP muszą łączyć nauczanie języka z umiejętnościami w zakresie stylu i strategii prowadzenia negocjacji, prezentacji, spotkań partnerskich firm, pisania listów, zamówień, faktur itp. Wiedzę tego rodzaju mogą oni najlepiej uzyskać poprzez własne doświadczenie, czyli przez rozmowy z pracownikami firm, obserwację ich pracy (*work shadowing*), uczestniczenie w spotkaniach i konferencjach oraz przez analizę autentycznych dokumentów i materiałów. Nauczyciele języka biznesu powinni zatem posiadać wiedzę z zakresu:

- komunikacyjnych funkcji języka obcego w kontekście biznesu, takich jak np. wyrażanie zgody, odmawianie, zabieranie głosu w dyskusji, przerywanie wypowiedzi innych osób w celu zgłoszenia uwag itp.;
- oczekiwań ludzi biznesu i ich strategii uczenia się (zwłaszcza w przypadku coraz częściej organizowanych krótkich, intensywnych, wysoce specjalistycznych kursów językowych);
- psychologii międzyludzkich interakcji w interkulturowym środowisku;
- teoretycznych i praktycznych podstaw zarządzania;
- metodologii nauczania języka obcego;
- stylu języka (żargonu) używanego w środowisku biznesu [Jordan 1997, s. 60].

4. Rola kompetencji interkulturowej w ESP

Kształcenie kompetencji interkulturowej, czyli zwracanie uwagi na zależność między kulturą a językiem używanym przez przedstawicieli różnych społeczności, jest ważnym elementem nauczania języka specjalistycznego.

Umiejętność komunikacji interkulturowej (*cross-culture communication*) warunkującej prawidłowe relacje z przedstawicielami innych kultur jest nieodzowna we współczesnym świecie biznesu, a konieczność kształcenia kompetencji tego rodzaju na studiach biznesowych nie budzi wątpliwości. Jak podaje Aleksandrowicz-Pędlich [1997, s. 11]: „Kompetencja interkulturowa oznacza umiejętność radzenia sobie w osobistych relacjach z przedstawicielami innych kultur i funkcjonowania w środowisku obcym kulturowo. Obejmuje wiedzę na temat innych kultur, umiejętność kierowania własnymi emocjami w nowych sytuacjach kulturowych i podejmowania odpowiednich działań".

Uwrażliwianie studentów na sprawy interkulturowe pomoże im uniknąć nieporozumień i konfliktów, które mogą powstać w sposób niezamierzony z powodu nieprawidłowego użycia języka. Należy również pamiętać, iż nie tylko język wer-

balny, lecz także język ciała, czyli komunikacja niewerbalna, do której należą kontakt wzrokowy, mimika twarzy i gestykulacja, różni się między kulturami i odgrywa bardzo ważną rolę w komunikacji interpersonalnej. Badania naukowe wskazują, iż ponad 70% komunikacji interpersonalnej stanowi komunikacja niewerbalna [Mehrabian 1971, s. 28; Trompenaar 1983, s. 31], dlatego też na kursach języka obcego dla biznesu, którego głównym celem jest wykształcenie umiejętności skutecznej komunikacji w sferze biznesu, nauka języka powinna obejmować, oprócz gramatyki, leksyki i frazeologii, naukę wymowy i intonacji równocześnie z rozwijaniem podstawowych umiejętności komunikacyjnych i nabywaniem wiedzy interkulturowej.

5. Metodologia nauczania EBP

Znajomość języków obcych jest podstawą wszelkich strategii komunikacyjnych w biznesie. W związku z tym podstawowym elementem kursów języka EBP jest nauka języka interakcji stosowanego w różnych strategiach komunikacji biznesowej. Chociaż zadaniem nauczyciela języka obcego nie jest kształcenie różnych strategii komunikacyjnych w biznesie, powinien on je znać i rozumieć, tak aby nauczanie języka było prowadzone w powiązaniu z tymi strategiami.

W nauczaniu języka obcego w celach specjalistycznych wybór metod i technik nauczania zależy przede wszystkim od potrzeb lingwistycznych i komunikacyjnych studentów, od specyfiki tekstów (dyskursu) używanych w sytuacjach docelowych, od wypracowanych przez studentów strategii uczenia się oraz od kontekstu nauczania. Spośród stosowanych współcześnie metod glottodydaktycznych nauczanie przez rozwiązywanie problemów (*task-based language teaching*) wydaje się najodpowiedniejszym podejściem dla kursów ESP/EBP, a ćwiczenia praktyczne typu rozwiązywanie problemów (*problem-solving*), symulacje (*simulations*), odgrywanie ról (*role-play*), analiza przypadków (*case study*) i analiza dyskursu powinny odzwierciedlać rzeczywiste sytuacje i autentyczne teksty, z którymi słuchacze spotykają się w codziennej pracy [Harmer 2001; Larsen-Freeman 2000; Richards, Rodgers 2001].

Ze względu na to, że w nauczaniu ESP/EBP najważniejsza jest zdolność produkowania i rozumienia wypowiedzi, które nie muszą być gramatycznie bezbłędne, lecz – co jest znacznie ważniejsze – odpowiednie do danej sytuacji, nauka gramatyki nie jest głównym celem zajęć. W nauczaniu gramatyki największy nacisk powinien być położony na zależność między znaczeniem i formą struktur gramatycznych; kryterium ich selekcji do nauczania stanowić powinna ich przydatność socjolingwistyczna. W związku z tym kursy ESP/EBP powinny mieć programy funkcjonalne organizujące proces nauczania wokół funkcji komunikacyjnych lub intencji, jakie wyrażają wypowiedzi uczniów [Van Ek 1975; Wilkins 1976].

W nauczaniu słownictwa lepsze efekty daje przyswajanie całych zwrotów leksykalnych (*chunks*) niż pojedynczych wyrazów. Do nich należą, między innymi, zwroty często używane podczas prezentacji biznesowych, takie jak: *the table suggests*

that...; *as shown in the diagram*...; *sales fell sharply*... [Dudley-Evans, St. John 1988, s. 86].

Jak wcześniej wspomniano, w podejściu ESP ważną rolę odgrywa analiza specyficznych tekstów pod kątem ich struktury i funkcji oraz spójności (*discourse analysis*). W związku z tym materiały dydaktyczne powinny dostarczać odpowiednich wzorów dyskursu w formie zarówno werbalnej, jak i pisemnej, które w połączeniu ze strategiami ich analizy pozwolą na rozwinięcie umiejętności samodzielnego formowania dyskursu odpowiednio dostosowanego do kontekstu społeczno-kulturowego.

W biznesie istnieje siedem kluczowych „wydarzeń" (*events*), które wymagają znajomości i zastosowania odpowiedniego stylu językowego (*genre*), cztery to wydarzenia werbalne, takie jak: telefonowanie, nawiązywanie relacji międzyludzkich, udział w spotkaniach, prowadzenie negocjacji, a dwa, które wymagają znajomości

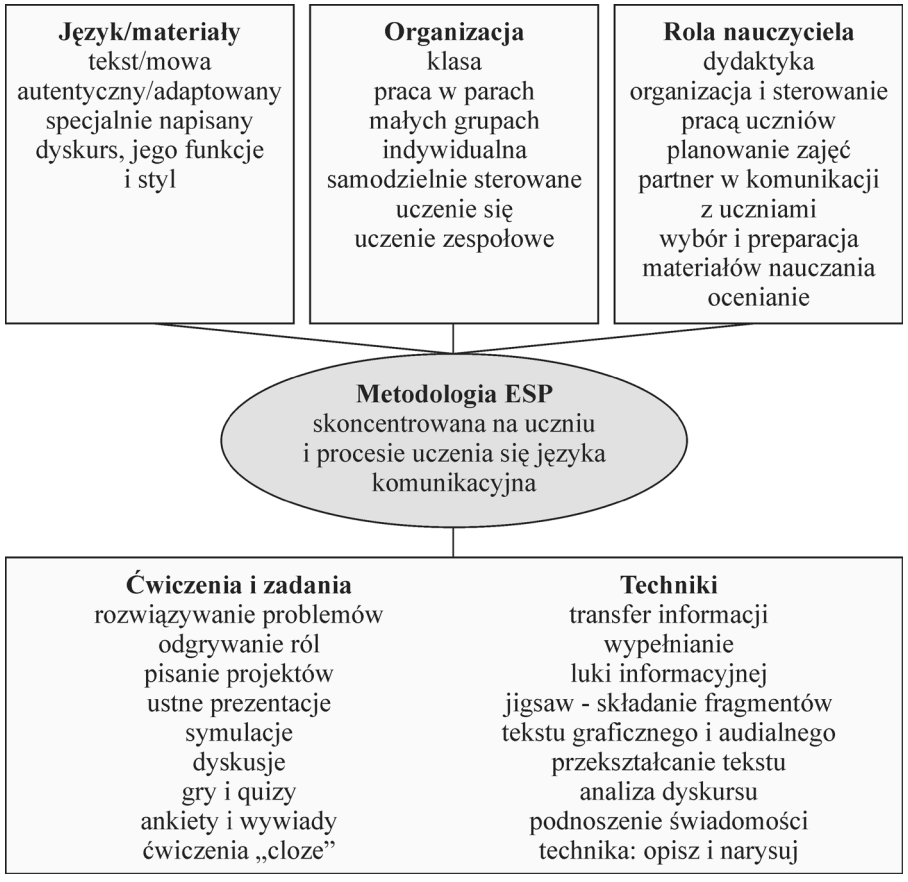

Rys. 2. Metodologia ESP

Źródło: [Jordan 1997, s. 125].

odpowiednich form pisemnych, to: pisanie korespondencji i sprawozdań [Holden, s. 4; Yin, s. 256]. Nauczanie języka używanego w wymienionych sytuacjach ma fundamentalny wpływ na wybór odpowiednich funkcji komunikacyjnych, jak np. włączanie się do wypowiedzi, wyrażanie opinii, niezgadzanie się z innymi osobami, zastosowanie zwrotów grzecznościowych itp. Wykładnikami tych funkcji są odpowiednie struktury gramatyczne, na przykład, *With the Chair's permission I would like to take up the point that ...*; *It's my considered opinion that ...*; *On the whole I agree with you, but it could be said that ...* [Dudley-Evans, St. John 1998, s. 64].

W tworzeniu spójnych tekstów, a także w percepcji gotowych tekstów ważne jest rozumienie i stosowanie logicznych spójników (*logical connectors*), takich jak *moreover*, *however*, *therefore*, oraz struktur związanych z pojęciami przyczyny i skutku, a w tekstach werbalnych właściwe użycie tzw. markerów dyskursu (*discourse markers*), jak np. *well*, *so*, *right*, *I mean* [Dudley-Evans, St. John 1998, s. 88].

Stosowanie tzw. asekuracji (*hedging/cautious language*), czyli ostrożnego wyrażania swojej opinii przez autora tekstu, jest strategią, która czyni wypowiedź bardziej ostrożną, a przez to bardziej uprzejmą i w mniejszym stopniu narażoną na krytykę interlokutora. Do tego celu służą czasowniki modalne (*may*, *might*, *can*, *could*), niektóre przymiotniki (*likely*, *probable*) i niektóre czasowniki (*suggest*, *appear to*, *seem to*, *tend to*). Na przykład zdanie: *The ideal of economic development is associated with different policy golas* jest definitywnym stwierdzeniem, podczas gdy to samo zdanie, w którym zastosowano czasownik *tend to*: *The ideal of economic development tends to be associated with different policy goals* jest ostrożnym stwierdzeniem. Z kolei użycie czasonika *appear* łagodzi ostrość krytyki, np. *Mr Brown appears not to have understood the principles of* … [Jordan 1997, s. 248].

Syntezę metodologii ESP przedstawia rys. 2 [Jordan 1997, s. 125].

6. Wnioski

Powyższa charakterystyka nauczania języka obcego w celach specjalistycznych pokazała, iż nauczanie ESP zależy od trzech czynników, tj. od potrzeb uczących się, ich sytuacji docelowej oraz języka używanego w tej sytuacji. Analiza tych czynników pozwala nauczycielowi ESP na sformułowanie celów nauczania, wybór odpowiednich programów i treści nauczania, metod i materiałów nauczania. Nauczanie języka w celach biznesowych EBP powinno opierać się na programie funkcjonalnym, którego celem jest wykształcenie u uczących się kompetencji komunikacyjnej niezbędnej do porozumiewania się w sferze biznesu. Oznacza to nie tylko opanowanie biegłości porozumiewania się w języku obcym, lecz także nabycie umiejętności komunikacji interkulturowej. Aby to osiągnąć, najlepszym rozwiązaniem jest nauczanie zespołowe (*team teaching*) prowadzone zarówno przez specjalistów w danej dziedzinie, jak i przez nauczyciela języka obcego. Specjaliści mogą być źródłem wiedzy fachowej, mogą dostarczać autentycznych materiałów i prowadzić gościnne wykłady, a zadaniem nauczyciela jest wyjaśnianie problemów lingwistycznych i kształtowanie kompetencji komunikacyjnej w języku obcym.

Nauczanie ESP nakłada specjalne wymagania na nauczyciela, który powinien mieć wiedzę nie tylko z metodologii nauczania języków obcych, ale także z zakresu danej dyscypliny naukowej. Ponadto nauczyciel ESP powinien być elastyczny w podejmowaniu decyzji, otwarty na sugestie i opinie uczących się, nauczycieli akademickich przedmiotów kierunkowych oraz przyszłych lub obecnych pracodawców.

Literatura

Aleksandrowicz-Pędich L., *Rozwijanie kompetencji interkulturowej na studiach biznesowych. Propozycje programowe*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2006.

Dudley-Evans T., St. John M.J., *Developments in English for Specific Purposes*, Cambridge University Press, Cambridge 1998.

Harmer J., *How to Teach English,* Pearson Education Limited, Harlow 1998.

Harmer J., *The Practice of English Language Teachin*g, Pearson Education Limited, Harlow 2001.

Holden B. *Analysing Corporate Training Needs – a Three Way Approach,* "Language and Intercultural Training", 14, 4-6.

Hutchinson T., Waters A., *English for Specific Purposes*, Cambridge University Press, Cambridge 1987.

Johns A.M., Price-Machado D., *English for Specific Purposes (ESP): Tailoring Courses to Students Needs and to the Outside World*, [w:] M. Celce-Murcia (red.), *Teaching English as a Second or Foreign Language,* Heinle & Heinle, London 2001, s. 13-28.

Jordan R.R., *English for Academic Purposes: A Guide and Resource Book for Teachers,* Cambridge University Press, Cambridge 1997.

Larsen-Freeman D., *Techniques and Principles in Language Teaching*, Oxford University Press, Oxford 2000.

Littlewood W., *Communicative Language Teaching*, Cambridge University Press, Cambridge 1981.

Mehrabian A., *Silent messages*, Wadsworth, London 1971.

Pilbeam A., *In This Issue: Beyond Language Training*, "Language and Intercultural Training" 1992, 13:3.

Richards J.C., *Functional English Grammar*, Cambridge University Press, Cambridge 1996.

Richards J.C., Rodgers T.S., *Approaches and Methods in Language Teaching*, Cambridge University Press, Cambridge 2001.

Trompenaar F., *Riding the Waves of Culture: Understanding Cultural Diversity in Business*, Nicolas Brealey Publishing, London 1983.

Van Ek J.A., *Threshold Level English in a European Unit/Credit System for Modern Language Learning by Adults. Prepared for the Council of Europe*, Pergamon Press, Cambridge 1975.

Widdowson H.G., *Aspects of Language Teaching*, Oxford University Press, Oxford 1990.

Wilkins D.A., *Notional Sylabuses*, Oxford University Press, London 1976.

Yin K.M., *A Course in Business Communication for Accountants,* „English for Specific Purposes", 9: 253-264.

THEORETICAL AND PRACTICAL BASIS OF TEACHING ENGLISH FOR SPECIFIC PURPOSES (ESP)

Summary

In the age of rapidly developing international scientific co-operation and trade, courses of foreign language for specialist purposes are becoming more and more popular. These courses are conducted on the basis of the approach called English for Specific Purposes (ESP). This approach assumes that language teaching should be adjusted to specific linguistic and communicative needs of particular learners with special attention to sociocultural context in which they use or will use English language. In order to tailor the course to the learners' professional needs, the ESP course should be preceded by the analysis of the learners' needs related to their future professional work and plans for the future, the target situation analysis, which means identifying the features of a particular situation in which the students will use a foreign language and discourse analysis, that is, the analysis of the language used in these situations. The source of information on the students' needs are students themselves, the academic teachers and the employers. Methods of collecting the information include questionnaires, interviews and talks. All these procedures aim at maximization of the efficacy of the teaching process. Teaching English for Business Purposes (EBP) aims at preparing present and future businessmen to use a foreign language at their work. Therefore, in teaching EBP the greatest attention should be focused on acquiring communicative skills indispensable for conducting business negotiations, presentations, participation in meetings, talking to clients, writing letters and reports. Courses of this type should take into consideration cross-cultural aspect. The teaching methods include problem-solving, simulations, role-play, case-study and discourse analysis.

Dr Ewa Donesch-Jeżo (edonesch@cm-uj.krakow.pl) jest absolwentką Wydziału Biologii oraz Wydziału Filologii Angielskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Pełni funkcję zastępcy dyrektora w Studium Językowym w Collegium Medicum w Krakowie, łącząc obowiązki administracyjne z prowadzeniem lektoratów języka angielskiego specjalistycznego dla studentów wydziałów: lekarskiego, dentystycznego, farmaceutycznego i pielęgniarskiego. Prowadzi także kursy języka specjalistycznego dla lekarzy, stomatologów i pielęgniarek. Autorka wielu podręczników do nauki języka angielskiego.